PEJS, Oldřich. Slovensko-chorvatské vojenské vztahy (1941 – 1945). Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2024, 184 s. ISBN 978-80-974274-7-4.

V predvečer osláv 80. výročia ukončenia druhej svetovej vojny sa na náš knižný trh dostalo množstvo publikácií venovaných tomuto globálnemu konfliktu. Po viacerých monografiách zaoberajúcich sa vojnovým vzťahom Slovenska s Nemeckom, Talianskom a Rumunskom vzišla z pera historika a právnika Oldřicha Pejsa kniha týkajúca sa slovenskej vojenskej spolupráce s ďalším členom Osi – ustašovským Chorvátskom. Po úvode predkladaná publikácia obsahuje 13 kapitol, záver, obrazovú prílohu, zoznam prameňov a literatúry i menný register.

V kapitole Nezavisna Država Hrvatska, Nemci a Taliani je spomenuté vyhlásenie samostatnosti Nezávislého chorvátskeho štátu (NDH) 10. apríla 1941 Slavkom Kvaternikom na Námestí svätého Marka v Záhrebe. Práve budúci minister vojny maršal (vojskovoda) S. Kvaternik sa podieľal na kreovaní chorvátskeho vojska (*Domobrana*), žandárstva (*Oružništvo*) a Ustašovskej milície (*Ustaška vojnica*). Na organizáciu ozbrojených síl však mali významný vplyv tiež *Nemecký splnomocnený generál v Chorvátsku* genmjr. Edmund Glaise von Horstenau i velitelia talianskej vojenskej misie: najskôr brig. gen. Giovanni--Battista Oxilia a od augusta 1942 brig. gen. Giancarlo da Re.

Otázky vzájomných vzťahov sú rozoberané aj v kapitole Chorvátski separatisti a slovenskí radikáli. V čase napadnutia Juhoslávie Nemeckom, Talianskom, Maďarskom a Bulharskom v apríli 1941 bolo na celom území Slovenska vyhlásené zatemnenie, zriaďovali sa núdzové protiletecké kryty, aktivovala sa hlásna služba, protilietadlové delostrelectvo zaujalo palebné postavenia a vzdušné zbrane držali pohotovosť v dôsledku údajného nebezpečenstva náletov britského, juhoslovanského a dokonca gréckeho (!) letectva. Predsedom vlády Chorvátska sa po vyhlásení nezávislosti stál poglavnik Ante Pavelič stojaci na čele hnutia Ustaša a disponujúci hodnosťou plukovníka generálneho štábu Domobrany. Diplomatickým zástupcom Slovenska sa v Záhrebe v rangu chargé d'affaires stal bývalý šéf Úradu propagandy Karol Murgaš vystupujúci v uniforme Hlinkovej gardy. Slovenským vyslancom v Záhrebe bol menovaný Jozef Cieker, na poste vyslanca Chorvátska v Bratislave sa zase v priebehu vojny vystriedali Dragutin Tóth, Josip Berković a Mladen Lorković.

Kapitola Spojenci na bojisku pojednáva o „bratstve v zbrani" medzi Slovenskom a Chorvátskom účastniacimi sa spoločne ako členské krajiny Paktu proti Kominterne bojov na východnom fronte proti Sovietskemu zväzu. Záhreb vyslal do operácie Barbarossa 369. zosilnený peší pluk pod velením plk. Ivana Markulja, Ľahký motorizovaný oddiel pplk. Egona Žitnika i 15. stíhaciu letku. Došlo tiež k vzájomnému vyznamenávaniu dôstojníkov rôznymi dekoráciami, napr. por. Pracovného sboru Ondrej Krišák sa stal nositeľom Odznaku Chorvátskej námornej légie. Slováci spolupracovali s Chorvátmi pri

zápoleniach na pobreží Azovského mora, ale aj na Dunaji a pri slovenských vojakoch na východnom fronte pôsobili tiež chorvátski novinári. Vojenským a leteckým atašé Slovenska v Záhrebe sa stal plk. pech. Alojz Androvič a rovnaký rang Chorvátska v Bratislave zastával mjr. jazd. Ante Krpan.

V kapitole Na scénu vstupuje Čatloš je priblížená participácia ministra národnej obrany gen. I. tr. Ferdinanda Čatloša na slovensko-chorvátskych vojenských vzťahoch. Pendantom v Nezávislom chorvátskom štáte mu bol minister Domobrany maršal Slavko Kvaternik, ktorý bol zástupcom poglavnika s titulom *doglavnik* disponujúci aj najvyššou hodnosťou Ustaše ako *krilnik*.

Z kapitoly Begić na Slovensku je možné sa dozvedieť, že obdobne ako Kvaternik aj štátny tajomník Domobrany generál Vilko Begić pôsobil pôvodne v rakúsko-uhorskej c. a k. brannej moci. Ministerstvo chorvátskej domobrany zriadené v júni 1941 bolo v októbri 1942 premenované na Ministerstvo domobrany a v januári 1943 na Ministerstvo ozbrojených síl. Vzťahy oboch štátov Osi sa upevnili po uzatvorení slovensko-chorvátskej obchodnej dohody z októbra 1941. Autor sa podrobne venuje aj dodávkam zbraní a vojenského materiálu zo Slovenska do Chorvátska v roku 1942, došlo tiež k signácii Zápisu na pamäť medzi Ministerstvom národnej obrany SR a chorvátskym vyslanectvom v Bratislave. Okrem toho Slovenská republika zaslala do NDH až 15 000 vojenských uniforiem.

V kapitole Čatloš v Záhrebe je uvedené, že na oslavy 1. výročia nezávislosti pricestovala v apríli 1942 do Záhrebu slovenská vojenská delegácia na čele s ministrom vnútra a predsedom Slovensko-chorvátskej spoločnosti Alexandrom Machom, ako aj veliteľom pozemného vojska gen. I. tr. Alexandrom Čunderlíkom. V júni 1942 navštívil Záhreb už aj samotný minister národnej obrany gen. I. tr. F. Čatloš, ktorému bol udelený Veľkokríž koruny kráľa Zvonimíra s hviezdou a mečmi s právom nosiť titul rytier (*vitez*). Čatloša zaujala i existencia Domobraneckej vojenskej akadémie, v Chorvátsku existovalo tiež pre 7- až 10- ročných žiakov *Domobranecké učilište „Poglavika Ante Pavelića“*.

Kapitola Kvaternik na Slovensku sa týka už návštevy samotného ministra chorvátskej Domobrany mrš. Slavka Kvaternika v Slovenskej republike v júli 1942. Pri tejto príležitosti mu na zámku na Javorine prezident Slovenskej republiky Mons. ThDr. Jozef Tiso udelil Vojenný veľkokríž.

Následné zmeny na vnútropolitickej scéne Nezávislého chorvátskeho štátu rozoberá kapitola Kvaternikov pád. Neschopnosť Domobrany vysporiadať sa so siliacim partizánskym hnutím bola pričítaná práve maršalovi, ktorý bol zo svojej ministerskej funkcie nakoniec v októbri 1942 odvolaný obdobne ako jeho syn plk. Ustaše Eugen Dido Kvaternik z postu *Riaditeľa verejného poriadku a bezpečnosti* (šéfa štátnej bezpečnosti). Maršal Slavko Kvaternik odišiel vzápätí na zdravotnú dovolenku na Slovensko, koncom roka sa vrátil do Chorvátska a v januári 1943 bol penzionovaný. Od februára 1943 žil na Slovensku plk. Eugen Dido Kvaternik až do septembra 1944, kedy vycestoval za otcom do Semmeringu. Na území NDH došlo ku zriadeniu funkcie *Veliteľa nemeckých vojsk v Chorvátsku*, ktorým sa stal generál pechoty Rudolf Lüters.

Z kapitoly Na rázcestí vyplýva nadväzovanie chorvátsko-slovenských vzťahov v rôznych oblastiach vrátane vzájomných návštev vojakov, horolezcov, futbalistov či

umelcov. Došlo k uzatvoreniu dvojstrannej dohody o vydávaní a právnej pomoci v trestných veciach, na prelome novembra a decembra 1944 sa v Záhrebe uskutočnil *Týždeň slovenskej kultúry*. V júni 1942 navštívil Bratislavu generál Vladimir Kren, ktorý bol hlavou *Oddielu vzdušných síl chorvátskej Domobrany*, neskôr *Veliteľstva vzdušných síl Chorvátska*. Letectvo NDH sa neskôr premenovalo na *Veliteľstvo vojnového letectva*, v roku 1944 na *Veliteľstvo vojenského letectva*. Podľa vzoru nemeckého *Nazionalsozialisticher Fliegerkorps* existovali obdobné organizácie *Slovenský letecký zbor* a v NDH *Hrvatska krila*. Vo februári 1943 bol poglavnikom Ante Pavelićom udelený Veľkokríž koruny kráľa Zvonimíra s hviezdou a mečmi generálovi I. triedy Alexandrovi Čunderlíkovi. Na slávnosti odhalenia pomníka pri 1. výročí smrti hodnostne najvyššieho dôstojníka slovenskej armády padlého na fronte pplk. pech. Eugena Budinského sa v auguste 1943 v Ružomberku zúčastnil okrem gen. Vladimira Krena (veliaceho chorvátskemu letectvu do septembra 1943) aj vedúci chorvátskeho armádneho športu pplk. Josip Vitasek.

Kapitola Slovenský vojenský atašé v Záhrebe popisuje činnosť plk. pech. Alojza Androviča, ktorý sa toho postu zhostil v máji 1943 popri svojej funkcii vojenského a leteckého atašé v Budapešti. Na krytie svojich výdajov prevzal sumu 100 000,– kún, pričom 100 vtedajších kún zodpovedalo hodnote 58,14 ks. Spolupráca oboch štátov prebiehala aj v oblasti kinematografie medzi filmovou spoločnosťou *Nástup* a *Štátnym filmovým závodom „Chorvátsky film“*, na premietaní slovenskej snímky Od Tatier až po Azovské more v auguste 1943 v Záhrebe sa zúčastnil aj náčelník chorvátskej metropoly Ivan Werner či prednosta slovenskej Vojenskej propagandy pplk. gšt. Ladislav Lavotha. Po odvolaní nástupcu mjr. jazd. Anteho Krpana, ktorým bol adm. Duro Jakčin, za nového chorvátskeho vojenského atašé v Bratislave bol menovaný v apríli 1943 plukovník jazdectva Milan von Dessović.

V nasledujúcej kapitole Úpadok je možné dozvedieť sa o pristúpení Chorvátska k Ženevským konvenciám z roku 1929 o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami a o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov ozbrojených síl v poli z januára 1943. Záhreb sa síce zapojil do ťaženia na východnom fronte, Sovietskemu zväzu však vojnu nevyhlásil. Počet chorvátskych zajatcov na bojisku prevýšil 800 vojakov a legionárov. Dňa 18. januára 1943 poglavnik výnosom vyhlásil v štáte výnimočný stav, operačne územie krajiny podliehalo nemeckému *Vrchnému veliteľovi Juhovýchod* generálplukovníkovi Alexandrovi Löhrovi. Po maršalovi S. Kvaternikovi prevzal v októbri 1942 kreslo ministra Domobrany sám poglavnik. A. Pavelić a od septembra 1943 post ministra ozbrojených síl zastával už generál Friedrich Navratil. Na Slovensko sa uchýlilo viacero chorvátskych expolitikov, okrem maršala S. Kvaternika a jeho syna plk. E. D. Kvaternika tiež minister pravosúdia a náboženstva Jozo Dumandžić, minister zahraničia Stijepo Perić, doglavnik Jure Pavičić či náčelník štábu *Ustašovskej milície* plk. Ustaše Oton Čuš. Slovenská republika poskytovala aj kúpeľné pobyty v Piešťanoch a Trenčianskych Tepliciach vojakom spojeneckých krajín vrátane Chorvátska, Nemecka, Talianska, Rumunska, ale i Maďarska.

Predposledná kapitola Agónia približuje dobu po príchode Viktora Bečka, ktorý dovtedy zastával rang generálneho konzula Slovenska v Prahe, ako nového slovenského vyslanca v Chorvátsku do Záhrebu vo februári 1944. Pre potreby slovenskej armády sa

uskutočnil z NDH v júni až júli 1944 nákup 364 koní, slovenským zmocnencom pri tejto dodávke realizovanej za účelom likvidácie chorvátskeho clearingového dlhu bol pplk. jazd. Ján Malár. Po kapitulácii Talianska Nemci ponechali na Apeninskom polostrove 2 700 vojakov a četníkov II. chorvátskej légie za účelom výkonu strážnej služby. Už od júla 1943 na čele ozbrojených síl Osi na Balkáne stál *veliteľ Skupiny armád „F“* generál poľný maršal Maximilian slobodný pán von Weichs. Od januára 1944 namiesto gen. F. Navratila na poste ministra ozbrojených síl pôsobil gen. Ustaše (krilnik) Ante Vokić, vrchným veliteľom ozbrojených síl sa stal gen. Matija Čanić. V auguste 1944 bol však z postu ministra gen. Ante Vokić pre prípravu protištátneho prevratu odvolaný a koncom vojny aj popravený.

Ostatná kapitola Zánik už v svojom názve poukazuje na ukončenie vzájomných chorvátsko-slovenských vzťahov na jeseň 1944. Ministrom ozbrojených síl bol po A. Vokićovi od augusta 1944 viceadmirál Nikola Steinfl a po odvolaní gen. E. Glaise von Horstenau v septembri 1944 sa o 3 mesiace neskôr stal novým *Nemeckým splnomocneným generálom v Chorvátsku* SS-Obergruppenführer a generál polície Hans-Adolf Prützmann. V novembri 1944 sa zlúčila Domobrana s Ustašovskou milíciou do jednotných ozbrojených síl tvorených až 19 divíziami, ich najvyšším veliteľom sa stal poglavnik A. Pavelić. Organizačne sa členili na 5 zborov: Poglavnikov telesný a II. – IV. ustašovský zbor. Ešte v auguste 1944 slovenský prezident Mons. ThDr. J. Tiso udelil vyznamenania vybraným nemeckým, rumunským a chorvátskym vojenským činiteľom. O mesiac neskôr už s Chorvátskom prerušilo diplomatické styky Fínsko aj Bulharsko a v decembri 1944 nahradil na poste vojenského a leteckého atašé Slovenska v Maďarsku a Chorvátsku plk. pech. Alojza Androviča stot. gšt. František Hanus. Podľa zistení autora posledný prípis od chorvátskeho ministerstva ozbrojených síl v doručovacej knihe vyslanectva Slovenska je datovaný 7. 4. 1945. V tom čase ešte pôsobili v Záhrebe vedúci diplomatických misií Nemecka, Japonska, Maďarska, Slovenska a Španielska. To už od marca 1945 stál na čele nemeckých i chorvátskych ozbrojených síl *veliteľ Skupiny armád „E“* generálplukovník Alexander Löhr. Záverečnou bodkou bolo menovanie generála Vjekoslava Luburića za najvyššieho veliteľa chorvátskych ozbrojených síl na ústupe 8. mája 1945 zo strany poglavnika A. Pavelića.

Predkladaná monografia Oldřicha Pejsa je prvým spracovaním vzťahov dvoch spojeneckých členských štátov Osi – Slovenskej republiky a Nezávislého chorvátskeho štátu počas druhej svetovej vojny v rokoch 1941 až 1945. Autor pri jej písaní použil množstvo primárnej i sekundárnej literatúry vrátane archívnych prameňov, pričom spomenul aj peripetie pri získavaní pôvodných dokumentov práve z archívov na území bývalej Juhoslávie. Predkladanej tematiky sa však zhostil skutočne poctivo, knihu vhodne doplnil o fotografickú dokumentáciu. Kvitovať možno jeho prioritu vo výskume interakcie dvoch slovanských krajín nachádzajúcich sa až do trpkého konca v jednom z 2 vojenských blokov globálneho konfliktu v období 1939 – 1945.

Rudolf Manik